

Vojtěch Mahelka / ZUŠ Praha - Zbraslav

**PŘEHLED UČIVA
HUDEBNÍ NAUKY**

**II. ČÁST
DĚJINY HUDBY**

Obsah

1. Pravěk, starověk a středověk

Hudba v pravěku
Hudba ve starém Řecku
Gregoriánský chorál
Raný vícehlas
Období Notre Dame
Ars antiqua
Ars nova
G. de Machaut
Rytířský zpěv
Nejstarší památky české hudby

2. Renesance

O. di Lasso
G. P. da Palestrina
K. Harant z Polžic a Bezdružic

3. Baroko

C. Monteverdi
A. Vivaldi
G. F. Händel
J. S. Bach
České baroko

4. Klasicismus

Ch. W. Gluck
J. Haydn
W. A. Mozart
L. van Beethoven
Český klasicismus

5. Romantismus

Raný německý romantismus
C. M. von Weber
F. Schubert
F. Mendelssohn-Bartholdy
R. Schumann
Novoromantismus
H. Berlioz
F. Liszt
R. Wagner
Vrcholný romantismus v Německu
J. Brahms
Italská a francouzská opera

G. Rossini
G. Verdi
G. Puccini
G. Bizet
Národní hudební kultury
F. Chopin
M. I. Glinka
M. P. Musorgskij
N. A. Rimskij-Korsakov
P. I. Čajkovskij
E. Grieg
Tanec a opereta
J. Strauss
J. Offenbach
Pozdní romantismus
G. Mahler
R. Strauss
Český romantismus
B. Smetana
A. Dvořák
Z. Fibich

6. Hudba 1. poloviny 20. století

Impresionismus
C. Debussy
M. Ravel
Expresionismus
A. Schönberg
Neoklasicismus
I. Stravinskij
A. Honegger
Neofolklorismus
B. Bartók
C. Orff
Další významní autoři 1. poloviny 20. století
S. Prokofjev
D. Šostakovič
A. Chačaturjan
G. Gershwin
Česká hudba 1. poloviny 20. století
J. B. Foerster
V. Novák
J. Suk
L. Janáček
B. Martinů
A. Hába

7. Hudba po druhé světové válce

Seriální hudba a punktualismus
Elektroakustická hudba
Aleatorika

Témbrová hudba
Minimalismus
Mikrointervalová hudba
Hraniční formy
Nejvýznamnější osobnosti hudby 2. poloviny 20. století
Česká hudba po druhé světové válce

8. Nejvýznamnější styly a směry populární hudby

Country
Ragtime
Blues
Jazz
Swing
Bebop
Šanson
Gospel
Soul
Rhythm and Blues
Rokenrol
Folk
Rock
Blues rock
Folk rock
Hard rock
Heavy metal
Punk rock
Jazz rock
Funk
Reggae
Pop
Disco
House
Techno
Hip-hop

1. PRAVĚK, STAROVĚK A STŘEDOVĚK

Hudba v pravěku

- hudba byla součástí rituálů (obřadů)
- převažoval zpěv a rytmická složka
- primitivní kamenné, dřevěné a kostěné hudební nástroje – zejména bicí, ale i dechové (píšťaly) a strunné (luk)
- pravděpodobně se podobala dnešní hudbě některých domorodých afrických kmenů

Hudba ve starém Řecku

- **antika** – řecká a římská kultura v období 8. stol. př. n. l. – 476 n. l.
- navazuje na hudbu orientální a egyptskou
- hudba byla součástí dramatu (her)
- Řekové již ovládali základy **hudební teorie** (poznatky o stupnicích, intervalech a akordech) i **notace** (pomocí písmen řecké abecedy)
- **nástroje:** strunné – lyra, kithara, harfa, dechové – syrinx (Panova flétna), aulos
- dochovaly se **hymny** (oslavné písně), úryvky her
- jednohlasý zpěv, nástroje ho kopírují
- nejstarší dochovaná hudební památka – **Seikilova píseň** (2. – 1. stol. př. n. l.) vytesaná na náhrobku bojovníka Seikila

Gregoriánský chorál - zpěvy starých křesťanů (6.-10. stol.)

- soubor několika tisíc **zpěvů římskokatolické církve v latinském jazyce**
- je nazvaný podle papeže **Řehoře I. Velikého** (asi 540-604), který tyto zpěvy shromáždil a uspořádal ve sbírce „Rehořův antifonář“
- byl přednášen sólově nebo sborovým **jednohlasem bez doprovodu nástrojů**
- je **základem evropské hudební kultury**
- zpěvy gregoriánského chorálu jsou beze změn církví používány dodnes
- má klidné tempo a nepravidelné metrum

Raný vícehlas

- od konce 9. stol. se k chorální melodii přidávají souběžné kvarty
- první forma vícehlasu se nazývá **organum**
- postupem času dochází k osamostatňování hlasů, povolené jsou však pouze intervaly **prima, kvarta, kvinta a oktáva**
- později se počet hlasů zmultiplicuje na 3 – 4, přičemž původní chorální melodie je uváděna v nejhlubším hlase a nazývá se *cantus firmus*
- skladatelská technika, při níž jsou všechny hlasy rovnocenné a samostatně vedené (žádný není vedoucí ani doprovodný) se nazývá **polyfonie**

Období Notre Dame (1150-1250)

- až do 12. století je tvorba anonymní
- ve 12. století se hlavním centrem hudebního vývoje stává Francie, zejména katedrála Notre Dame v Paříži
- zde působí první známí skladatelé – Magister **Leoninus** a Mistr **Perotinus**
- formy: organum, moteto, konduktus

Ars antiqua (1250-1320)

- rozvoj notace, rozšíření polyfonie z Francie do dalších částí Evropy
- hlavní formou zůstává moteto, které se dále rozvíjí

Ars nova (1320-1400)

- hlavním centrem je nadále Francie, na významu nabývá i hudba italská
- **zesvětštění hudby**
- hudba se stává libozvučnější, zpěvnější, rytmicky pestřejší
- **dílo už vyjadřuje myšlenky svého autora** – hudba je více individualizovaná
- hlavní představitelé: Philippe de Vitry, Guillaume de Machaut
- formy: mše, moteto, madrigal, chanson, balada, caccia

Guillaume de Machaut

(asi 1300-1377)

- francouzský básník a skladatel, nejvýznamnější autor 14. století a hlavní představitel ars nova
- byl sekretářem českého krále Jana Lucemburského
- čtyřhlasá mše **Missae Notre Dame**
- moteta, chansony, balady, ronda a další

Rytířský zpěv

- forma středověké světské hudby
- hlavní rozvoj ve 12. – 14. století
- hudba kočovných hudebníků, zejména rytířů
- v jižní Francii byli nazýváni **trubadúři**, v severní Francii **truvéři**, v Německu **minnesängři**
- **jednohlasý zpěv s jednoduchým instrumentálním doprovodem** (loutna, lyra, fidula, flétny, bicí nástroje)
- formy: **chansony** (milostné písně), **balady**, **serenády** a další
- náměty: láska, hrdinské příběhy, dobové události

Nejstarší památky české hudby

- nejstarší památkou je píseň **Hospodine, pomiluj ny** z přelomu 10. a 11. stol.
- píseň **Svatý Václave** (12.-13. stol.) plnila funkci státní hymny
- rytířský zpěv – minnesängrem byl i král Václav II.
- studentská milostná píseň **Andělíku rozkochaný**
- husitství: **Jistebnický kancionál** (15. stol.) se slavným bojovým chorálem **Ktož jsou boží bojovníci**

2. RENESANCE (1400-1600)

- oslabení pozice církve, pozornost se obrací k **člověku jako rozumové bytosti** schopné svobodného myšlení
- zájem o přírodní i humanitní vědy
- zájem o antickou kulturu a její ideály
- další rozvoj **vokální polyfonie**, rozvoj imitační techniky
- větší harmoničnost, bohatý zvuk
- narůstá počet hlasů, stále výraznější převaha hlasu vrchního
- zdokonalování chrámových forem (mše, moteto), ale též formy světské (madrigal)
- hlavní hudební centra: Nizozemí, Itálie

Orlando di Lasso

(1532-1594)

- nizozemský renesanční skladatel
- v letech 1544-1555 působil v Itálii, poté byl kapelníkem vévodské kapely v Mnichově
- dokonale ovládal polyfonní techniku, měl už ale i silné harmonické cítění
- rozsáhlé dílo (přes 2000 skladeb)
- 70 mší, 110 motet atd.

Giovanni Pierluigi da Palestrina

(asi 1525-1594)

- italský renesanční skladatel
- působil jako varhaník v Římě
- napsal přes 150 mší, asi 500 motet, 160 madrigalů

Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic

(1564-1621)

- šlechtic, spisovatel, cestovatel, válečník, diplomat a hudební skladatel
- nejvýznamnější český skladatel období renesance
- pětihlasá mše, moteta

3. BAROKO (1600-1750)

- hlavní rysy: snaha o velkolepost, ohromující rozměry, složitá výstavba díla
- největší „revoluce“ v hudebních dějinách
- obrovský **rozmach instrumentální hudby** => změna hudebního stylu, nové možnosti hudebního vyjadřování (složitější melodika, možnost rychlejších temp, tanečnost, nové výrazové možnosti – akcenty, staccato apod.)
- zdokonalení mnoha hudebních nástrojů, vyvinutí nástrojů nových (housle, violoncello), velká obliba klávesových nástrojů (varhany, cembalo)
- „vynález“ **homofonie** (kompoziční styl, který je opakem polyfonie: jeden hlas je vedoucí, ostatní hlasy jsou doprovodné), nadále se ale prosazuje a ještě zdokonaluje i **polyfonie** (nová forma - **fuga**)
- prosazení durových a mollových tónin
- provozování hudby stále převážně v rukou církve, už se ale např. otevírají první hudební divadla
- nové hudební formy: **concerto grosso** a **koncert, triová sonáta, opera**
- **opera** - vznik v Itálii koncem 16. století
- první opera: **Jacopo Peri – Dafné** (1598, dnes již ztracená)
- skupina skladatelů **Florentská camerata**

Claudio Monteverdi

(1567-1643)

- italský skladatel, první velký operní tvůrce
- dílo: opery **Orfeus, Ariadna, Korunovace Poppey**
- madrigaly (**Madrigaly válečné a milostné**)

Antonio Vivaldi

(1678-1741)

- italský barokní skladatel a houslista
- narodil se v Benátkách, zemřel ve Vídni
- složil přibližně 800 skladeb
- více než 500 instrumentálních koncertů pro různé nástroje, z toho 230 pro housle
- nejslavnější dílo: **Čtvero ročních dob**
- kolem 50 oper

Georg Friedrich Händel

(1685-1759)

- německý skladatel, velkou část života prožil v Anglii
- narozen v Halle, zemřel v Londýně
- napsal přes 600 skladeb
- 46 oper (**Rinaldo, Giulio Cesare, Xerxes**)
- 32 oratorií (**Mesiáš** – slavný sbor „*Hallelujah*“, **Juda Makabejský, Samson**)
- instrumentální skladby: **Vodní hudba, Hudba k ohňostroji**, řada sonát, varhanní koncerty, concerti grossi

Johann Sebastian Bach

(1685-1750)

- německý skladatel, jeden z největších hudebních géniů všech dob
- narodil se v Eisenachu, zemřel v Lipsku
- vynikající varhaník a improvizátor

- ve své době jako skladatel nedoceněn, o jeho znovuobjevení se zasloužil Felix Mendelssohn-Bartholdy téměř 80 let po jeho smrti
- od r. 1723 do konce života působil jako varhaník u sv. Tomáše v Lipsku
- měl 20 dětí, 4 synové byli také vynikajícími skladateli
- obrovské dílo čítající více než 1000 skladeb
- varhanní skladby a skladby pro klávesové nástroje – fugy, preludia, tokáty (známá **Tocatta a fuga d moll**), cyklus **Umění fugy**, **Temperovaný klavír**, **Goldbergovy variace**
- sonáty pro sólové housle, suity pro sólové violoncello
- orchestrální suity (známé části *Air*, *Badinerie*)
- **Braniborské koncerty**, **Mše h moll**, **Janovy pašije**
- **Matoušovy pašije** (jejich provedení v r. 1829 zahájilo novou vlnu zájmu o Bachovo dílo)
- přibližně 200 kantát

České baroko

Adam Václav Michna z Otradovic

(asi 1600-1676)

- narozen v Jindřichově Hradci
- 3 sbírky duchovních písní, k nimž napsal hudbu i text: **Česká mariánská muzika** (obsahuje píseň *Chťic, aby spal*), **Loutna česká**, **Svatoroční muzika**
- **Svatováclavská mše**

Pavel Josef Vejvanovský

(1639 nebo 1640-1693)

- působil jako kapelník a trumpetista v Kroměříži
- psal hlavně instrumentální hudbu s bohatým využitím dechových (zejm. žesťových) nástrojů

Jan Dismas Zelenka

(1679-1745)

- narodil se v Louňovicích pod Bláníkem, zemřel v Drážďanech
- jeden z nejvýznamnějších barokních skladatelů, jehož obdivoval i J. S. Bach
- byl také kontrabasistou
- působil v Drážďanech
- dílo: duchovní tvorba (**mše**, **Te Deum**, **Rekvie**), **triové sonáty**

Bohuslav Matěj Černožský

(1684-1742)

- narozen v Nymburce, zemřel v rakouském Grazu
- vynikající skladatel a varhaník
- od r. 1710 působil v Itálii (Padova)
- kantáta **Regina coeli**, varhanní skladby

4. KLASICISMUS (1750-1820)

Změny ve společnosti:

- Velká francouzská revoluce
- šlechta ztrácí výsadní postavení, k moci se dostává měšťanstvo (buržoazie)
- částečné odvrácení od církve
- racionalismus, osvícenství

Změny v hudbě:

- přemístění z chrámu do divadel a koncertních sálů; rozšíření mezi prostý lid (domácí muzicírování)
- další ústup vokální hudby
- **homofonie** téměř vytlačuje polyfonní styl
- melodická, harmonická i rytmická **jednoduchost a přehlednost**
- prostá, **zpěvná melodika** vycházející z lidové hudby; **převaha durových tónin**
- přehledná stavba skladeb, symetrie a periodicitá
- místo „terasovité dynamiky“ více crescend a decrescend
- nástroje: cembalo je vytlačeno kladívkovým klavírem, zdokonalení dechových nástrojů (klarinet, lesní roh); ustálení obsazení symfonického orchestru
- vynález sonátové formy

Christoph Willibald Gluck

(1714-1787)

- německý skladatel
- měl české předky, v dětství žil v severních Čechách a pravděpodobně krátce studoval na Karlově univerzitě
- reforma opery: bojoval proti povrchnosti, více se soustředil na obsah, snažil se o zrovnoprávnění hudby a textu a zesílení dramatického výrazu
- nejnámější opera **Orfeus a Eurydika**

Joseph Haydn

(1732-1809)

- rakouský klasicistní skladatel
- narodil se v Rohrau, zemřel ve Vídni
- téměř celý život prožil ve službách u hraběte Esterházyho; až na konci života se stal svobodným umělcem ve Vídni
- přátelil se s Mozartem a krátce byl učitelem Beethovena
- jeho hudba je klidná, pohodová, vtipná, optimistická; vychází z lidové melodie rakouské, ale i české
- napsal přes 1000 skladeb
- 104 symfonií (např. „**S úderem kotlů**“, **Londýnská**, „**Hodiny**“)
- 77 smyčcových kvartetů (mj. „**Císařský**“ s rakouskou císařskou, dnes německou státní hymnou)
- koncerty, komorní hudba, oratoria **Stvoření, Roční doby**

Wolfgang Amadeus Mozart

(1756-1791)

- rakouský klasicistní skladatel
- narodil se v Salzburgu, zemřel ve Vídni
- jeden z nejgeniálnějších hudebníků vůbec

- již jako dítě koncertoval po celé Evropě (hrál na klavír i na housle), už od 6 let komponoval
- otec Leopold byl také skladatelem
- neobjevoval nové styly a formy, ale ty stávající naplňoval geniální hudbou
- měl obrovskou melodickou invenci, tvořil velice snadno a rychle
- jeho hudba je téměř vždy jasná, radostná a optimistická, přestože jeho život byl plný starostí (zdravotních i finančních)
- několikrát navštívil Prahu (pobýval na Bertramce) a sklídl v ní větší úspěch než ve Vídni
- opera *Don Giovanni* a Symfonie D dur „Pražská“ měly v Praze premiéru
- 626 skladeb prakticky ze všech oborů
- opery: **Figarova svatba**, **Don Giovanni** (premiéra v Praze), **Kouzelná flétna** a další
- 41 symfonií, nejznámější **Symfonie č. 40 g moll** a **Symfonie č. 41 C dur „Jupiter“**, **Symfonie č. 38 D dur „Pražská“** měla premiéru v Praze
- 27 klavírních, 5 houslových koncertů a koncerty pro další nástroje (klarinet, lesní roh, flétna, hoboj, fagot)
- čtná divertimenta a serenády (**Malá noční hudba**), komorní hudba
- klavírní sonáty (Sonáta A dur obsahuje známý *Turecký pochod*)
- poslední skladbou je slavné **Requiem**

Ludwig van Beethoven

(1770-1827)

- německý skladatel, jeden z největších hudebních génů
- narodil se v Bonnu, zemřel ve Vídni
- od roku 1792 žil trvale ve Vídni
- byl také virtuózním klavíristou
- pohnutý osobní život (četné zdravotní i psychické problémy)
- neustálé zhoršování sluchu vyústilo v roce 1816 v úplnou hluchotu
- jeho dílo je již předzvěstí nového slohu – romantismu; je méně početné, ale vždy zcela originální a naplněné hlubokým obsahem
- zásadně ovlivnil dějiny hudby svým osobitým přínosem zejména v oblasti hudební formy, harmonie a instrumentace
- zasáhl téměř do všech oborů
- těžištěm jeho díla je **9 symfonií**: nejznámější jsou **Symfonie č. 3 Es dur „Eroica“**, **Symfonie č. 5 c moll „Osudová“**, **Symfonie č. 6 F dur „Pastorální“** a **Symfonie č. 9 d moll s Ódou na radost**
- **5 klavírních koncertů**, **houslový koncert**
- **32 sonát pro klavír** (mj. „*Patetická*“ a „*Měsíční svit*“)
- 10 sonát pro housle a klavír, 16 smyčcových kvartetů
- jediná opera **Fidelio**

Český klasicismus

Česká hudební emigrace

Mannheim:

- **Jan Václav Stamic** (1717-1757) a jeho synové; výhradně instrumentální tvorba, velkou měrou se zasloužili o formování klasicistního slohu a sonátové formy

Severní Německo:

- **František Benda** (1709-1786) a jeho bratr **Jiří Antonín Benda** (1722-1795), autor symfonií a první velký tvůrce melodramu

Itálie:

- **Josef Mysliveček** (1737-1781), Mozartův přítel, autor mnoha oper a oratorií

Paříž:

- **Antonín Rejcha** (1770-1836), zakladatel dechového kvinteta, profesor na konzervatoři (jeho žáky byli mj. skladatelé Berlioz, Liszt, Franck a Gounod)
- **Jan Ladislav Dusík** (1760-1812), vynikající klavírista

Vídeň:

- **František Vincenc Kramář - Krommer** (1759-1831)
- **Jan Václav Hugo Voříšek** (1791-1825), talentovaný skladatel a Beethovenův přítel
- **Jan Křtitel Vaňhal** (1739-1813)

Domácí skladatelé

- **František Xaver Brixl** (1732-1771) – autor především chrámové hudby
- venkovští kantoři **Jakub Jan Ryba** (1765-1815), autor proslulé *České mše vánoční* a **Jiří Ignác Linek** (1725-1791)
- **Václav Jan Tomášek** (1774-1850) – lyrické klavírní skladby

5. ROMANTISMUS (1820-1900)

- demokratizace a kapitalizace společnosti se přenáší i do umění
- mění se postavení hudebníka – ten je již nezávislým svobodným občanem, který uplatňuje svou tvorbu prostřednictvím tržních vztahů
- zájem o **vnitřní život člověka** – jeho city, pocity, sny, představy atd.
- hudba již není psána jen pro pobavení, ale je svěbytným projevem skladatelské individuality
- typickými náměty jsou láska, příroda, hrdinství, historické příběhy, exotika
- prosazování tzv. **národní hudby** – využívání folklórních prvků, zájem o historii daného národa
- melodie je uvolněnější, méně pravidelná, složitěji členěná
- komplikovanější harmonie – nové a neobvyklé souzvuky a jejich spoje
- větší pozornost je věnována barevné složce a instrumentaci
- vznik **programní hudby**

Raný německý romantismus

- příznačné jsou menší hudební formy, zejména **drobné klavírní skladby, písně a komorní hudba**
- orchestrální tvorba je také nezanedbatelná, vyznačuje se ale výrazovou i instrumentační střídmostí
- **lyrický ráz** hudby
- představitelé: **Carl Maria von Weber, Franz Schubert, Felix Mendelssohn-Bartholdy, Robert Schumann**

Carl Maria von Weber

(1786-1826)

- německý raně romantický skladatel, klavírista a dirigent
- 4 roky byl kapelníkem ve Stavovském divadle v Praze, poté působil v Drážďanech a v Londýně, kde zemřel
- romantické a pohádkové náměty
- opery: **Čarostřelec** – vzor německé národní opery, **Euryanta** a **Oberon**
- koncerty pro dechové nástroje (klarinet, fagot), klavírní skladby
- **Vyzvání k tanci** (zinstrumentoval H. Berlioz)

Franz Schubert

(1797-1828)

- rakouský raně romantický skladatel
- rodiče pocházeli ze severní Moravy
- jeho učitelem byl A. Salieri
- zemřel ve 31 letech na tyfus
- napsal více než **600 písní** na texty německých autorů (Goethe, Schiller, Heine)
- písňové cykly **Spanilá mlynářka**, **Zimní cesta**, slavná píseň **Ave Maria**
- klavírní skladby, komorní tvorba (**Kvintet A dur „Pstruh“**, **Smyčcový kvartet „Smrt a dívka“** a další)
- 9 symfonií (nejznámější **Symfonie č. 8 h moll „Nedokončená“**)

Felix Mendelssohn-Bartholdy

(1809-1847)

- německý raně romantický skladatel, klavírista a dirigent
- už od dětství komponoval, známé Preludium k Shakespearově hře **Sen noci svatojánské** napsal již jako sedmnáctiletý; později doplnil ostatní části včetně slavného *Svatebního pochodu*
- 5 symfonií (nejznámější **Symfonie č. 4 „Italská“**)
- **houslový koncert e moll**
- klavírní **Písně beze slov**
- r. 1829 nastudoval a provedl Bachovy Matoušovy pašije a započal tak vlnu nového zájmu o jeho dílo

Robert Schumann

(1810-1856)

- německý raně romantický skladatel, klavírista, dirigent, hudební kritik a vydavatel
- klavírní tvorba – cykly kratších náladových skladeb (**Dětské scény** se známým *Sněním*)
- **klavírní koncert a moll** zkomponoval pro svou ženu a slavnou klavíristku Kláru Wieckovou
- violoncellový koncert a moll
- 4 symfonie (**Symfonie č. 1 B dur „Jarní“**)

Novoromantismus

- je reakcí na zjemnělou tvorbu raných romantiků
- směřuje k **velkým hudebním formám** a rozlehlým skladbám vyžadujícím **početný aparát hudebníků**
- zakladatelský význam v oblasti **programní hudby** (symfonická báseň)
- představitelé: **Hector Berlioz, Ferenc Liszt, Richard Wagner**

Hector Berlioz

(1803-1869)

- francouzský novoromantický skladatel, hudební spisovatel a kritik
- hlavním dílem je **Fantastická symfonie** - originální pětivětá programní symfonie, v níž používá jednotící hudební myšlenku, tzv. *idée fixe*
- koncertantní symfonie pro violu a orchestr **Harold v Itálii**, napsaná pro Paganiniho
- **Rekvie**, opera **Benvenuto Cellini**
- otevřel nové obzory v oblasti instrumentace – vyžadoval extrémně početné orchestrální obsazení; napsal rovněž knihu o instrumentaci

Ferenc Liszt

(1811-1886)

- maďarský novoromantický skladatel a famózní klavírní virtuóz
- zakladatelský význam v oblasti programní hudby a zejména symfonické básně
- **Faustovská a Dantovská symfonie**
- symfonické básně: **Preludia, Prometheus, Tasso, Orfeus** a další
- **2 klavírní koncerty**
- řada klavírních skladeb (etudy, rapsódie, známý *Mefistovský valčík*)

Richard Wagner

(1813-1883)

- německý novoromantický operní skladatel
- oženil se s Lisztovou dcerou Cosimou
- největší reformátor opery – bojoval proti povrchnosti, snažil se o vytvoření skutečného hudebního dramatu, kde jsou všechny jeho složky (drama, zpěv, orchestr, výtvarná složka) vyvážené
- orchestr u něj není pouhým doprovodem zpěvu, nýbrž důležitým nositelem výrazu
- používal tzv. leitmotiv (příznačný motiv)
- velký přínos v oblasti harmonie
- sám si psal libreta
- opery **Tannhäuser, Lohengrin, Bludný Holanďan, Tristan a Isolda**
- tetralogie **Prsten Nibelungův (Rýnské zlato, Valkýra, Siegfried, Soumrak bohů)**

Vrcholný romantismus v Německu

Johannes Brahms

(1833-1897)

- německý skladatel období vrcholného romantismu, dirigent a klavírista
- narodil se v Hamburku, později žil ve Vídni
- pomohl A. Dvořákovi v počátcích jeho kariéry
- protipól novoromantiků – píše především absolutní (neprogramní) instrumentální hudbu, zejména symfonickou a komorní
- **4 symfonie, koncerty** (houslový, 2 klavírní, dvojkonzert pro housle a violoncello)
- komorní hudba (houslové a violoncellové **sonáty**)
- **Uherské tance, Německé requiem**

Italská a francouzská opera

Gioacchino Rossini

(1792-1868)

- italský operní skladatel
- složil **39 oper**
- nejznámější a jedinou skutečně životnou operou je **Lazebník sevillský**
- z dalších oper (**Vilém Tell**, **Straka zlodějka**, **Italka v Alžíru**) se hrají především předehry
- ve 37 letech prakticky ukončil skladatelskou kariéru

Giuseppe Verdi

(1813-1901)

- italský operní skladatel
- jeho opery patří k nejoblíbenějším dílům svého druhu
- nejznámější jsou **Aida**, **Nabucco**, **La Traviata**, **Rigoletto**, **Trubadúr** a **Othello**
- kromě oper složil **Rekviem**, jeden smyčcový kvartet a několik dalších nepříliš významných děl
- základem jeho hudby je zpěvná melodika podpořená nekomplikovanou harmonií

Giacomo Puccini

(1858-1924)

- italský operní skladatel
- nejvýznamnější představitel tzv. verismu (snaha o realistické, mnohdy až naturalistické ztvárnění životních příběhů)
- jeho opery jsou dodnes jedny z nejhranějších a nejúspěšnějších vůbec
- opery: **Bohéma**, **Tosca**, **Turandot**, **Madame Butterfly**, **Manon Lescaut**
- ústředním tématem jeho oper je milostná vášeň s tragickými následky

Georges Bizet

(1838-1875)

- francouzský skladatel
- proslavil se především temperamentní operou **Carmen**, která je nejhranějším dílem světového operního repertoáru
- záliba v exotických námětech se promítla i do dvou dalších oper **Džamilé** a **Lovci perel**
- populární jsou též suity z hudby ke hře **Arlésanka**

Národní hudební kultury

- v průběhu 19. století se hudba a umění obecně stává jedním z nejdůležitějších činitelů při utváření evropských národů v moderním smyslu
- opera a programní hudba: text je již prakticky výhradně v jazyce daného národa; **náměty z historie** či z **mytologie** daného národa
- pronikání **folklórních prvků**
- stále více se prosazují dosud méně významné hudební kultury např. slovanských nebo skandinávských zemí
- **Polsko:** Fryderyk Chopin
- **Rusko:** Michail Ivanovič Glinka, Nikolaj Rimskij-Korsakov, Modest Petrovič Musorgskij, Petr Iljič Čajkovskij
- **Čechy:** Bedřich Smetana, Antonín Dvořák
- **Norsko:** Edvard Grieg
- **Finsko:** Jean Sibelius

Fryderyk Chopin

(1810-1849)

- polský skladatel a klavírista
- od roku 1831 žil v Paříži
- psal téměř výhradně klavírní skladby, kterých se zachovalo asi 230
- skladby pro sólový klavír: **polonézy, mazurky, valčíky** (nejznámější tzv. „*Minutový*“), **nokturna, balady, preludia, etudy** (např. „*Revoluční*“)
- **2 klavírní koncerty**
- jeho skladby se vyznačují jemnou a ušlechtilou melodikou, ale též virtuózní technickou náročností

Michail Ivanovič Glinka

(1804-1857)

- ruský skladatel
- je považován za zakladatele či „otce“ ruské národní hudby
- často cestoval po západní Evropě, studoval v Itálii a v Berlíně
- opery **Ivan Susanin** a **Ruslan a Ludmila**
- symfonická báseň **Kamarinskaja**

Mocná hrstka

- někdy též nazývána „Pětka“ nebo ruským názvem „Mogučaja kučka“
- umělecká skupina pěti skladatelů z Petrohradu, kteří se scházeli mezi lety 1856 a 1862 pod vedením Milije Balakireva
- snaha o vytvoření specificky ruské hudby a o odpoutání od evropské tradice
- členové: **Milij Balakirev, Alexander Borodin, César Kjuj, Modest Petrovič Musorgskij** a **Nikolaj Andrejevič Rimskij-Korsakov**
- nikdo z nich nebyl skladatelem z povolání, někteří byli hudební samouci

Modest Petrovič Musorgskij

(1839-1881)

- ruský skladatel a klavírista
- člen skupiny Mocná hrstka
- ve skladbě byl samoukem, přesto svými hudebně-výrazovými prostředky v mnohém předběhl dobu a je považován za jednoho z nejoriginálnějších tvůrců vůbec
- opery **Boris Godunov, Chovanština**
- klavírní **Obrázky z výstavy**
- symfonický obraz **Noc na Lysé hoře**
- výrazně se inspiroval ruským folklórem
- jeho hudební řeč je silně realistická a citově hluboká, vyznačuje se odvážnou harmonií

Nikolaj Andrejevič Rimskij-Korsakov

(1844-1908)

- ruský romantický skladatel
- člen skupiny Mocná hrstka
- vystudoval námořnickou školu a absolvoval cestu kolem světa
- jeho tvorba je silně inspirována exotickými dojmy z cest; miloval též pohádkové náměty a ruský folklór
- byl mistrem instrumentace; upravoval skladby Musorgského a Borodina, jež vykazovaly mnohé kompoziční nedostatky
- 15 oper (**Pohádka o caru Saltánovi** se slavným *Letem čmeláka*, **Sadko, Pskovit'anka, Sněhurka** atd.)
- symfonická hudba: **Španělské capriccio, Šeherezáda**

Petr Iljič Čajkovskij (1840-1893)

- ruský romantický skladatel
- první ruský skladatel – skutečný profesionál (kompozicí se živil a také ji dokonale ovládl)
- r. 1888 a 1892 navštívil Prahu
- zemřel pravděpodobně na cholera
- **6 symfonií**, symfonické básně
- **houslový koncert** a **3 klavírní koncerty** (nejznámější č. 1 b moll)
- balety **Labutí jezero**, **Louskáček**, **Šípková Růženka**
- opery **Evžen Oněgin**, **Piková dáma** a další
- smyčcové kvartety

Edvard Grieg

(1843-1907)

- norský romantický skladatel a klavírista
- jeho skladby jsou silně ovlivněny norskou lidovou hudbou
- spolupracoval s dramatikem Henrikem Ibsenem
- scénická hudba k Ibsenově dramatu **Peer Gynt**
- **klavírní koncert a moll**
- drobné lyricky laděné klavírní skladby (**Lyrické kusy**)
- **houslové sonáty**, **smyčcový kvartet**

Tanec a opereta

Johann Strauss

(1825-1899)

- rakouský skladatel
- nejznámější člen slavného skladatelského rodu; jeho otec Johann Strauss st. je autorem slavného *Pochodu Radeckého*
- věnoval se lehčím žánrům, psal především operety a taneční hudbu – valčíky, polky a pochody, je označován jako „Král valčíků“
- operety **Netopýr**, **Cikánský baron** a další
- valčík **Na krásném modrém Dunaji**

Jacques Offenbach

(1819-1880)

- francouzský skladatel německého původu
- největší tvůrce operety a jeden z nevlivnějších skladatelů 19. století, který zřetelně oddělil svět populární hudby
- operety **Orfeus v podsvětí** (se slavným kankánem), **Krásná Helena** a mnoho dalších
- opera **Hoffmannovy povídky**

Pozdní romantismus

- hudební styl, který je přechodem od romantické a novoromantické tradice k hudbě 20. století
- hlavními představiteli jsou **Gustav Mahler** a **Richard Strauss**
- příznačná je záliba v monumentalitě, projevující se jak rozsahem a velkorysou koncepcí skladeb, tak mohutným orchestrálním zvukem
- výrazné rozšíření a obohacení instrumentačních možností
- těžiště spočívá v hudbě symfonické

Gustav Mahler

(1860-1911)

- rakouský pozdně romantický skladatel a dirigent
- narodil se v Čechách (v Kalištích u Jihlavy) do židovské, německy hovořící rodiny
- velkolepá dirigentská kariéra – působil v Praze, Lipsku, Budapešti, Hamburku a Vídni, od r. 1908 pak v Metropolitní opeře v New Yorku
- jeho hudba je plná hlubokých filozofických myšlenek, často melancholická až pesimistická; mnohdy však kolísá mezi tragikou a ironií; též je inspirována hudbou lidovou
- **10 symfonií** vesměs monumentálních rozměrů, vyžadujících obrovský aparát hudebníků, 4 z nich jsou obohaceny o vokální složku
- písně (**Písně potulného tovaryše, Písně o mrtvých dětech**)

Richard Strauss

(1864-1949)

- německý pozdně romantický skladatel a dirigent
- psal především opery a symfonické básně
- nejznámější opery: **Salome, Elektra, Růžový kavalír**
- symf. básně: **Tak pravil Zarathustra, Enšpíglova šibalství, Don Juan, Don Quijote, Alpská symfonie** a další
- pro jeho skladby je typická zvuková monumentalita a instrumentační vynalézavost

Český romantismus

Bedřich Smetana

(1824-1884)

- zakladatel české národní hudby
- narodil se r. 1824 v Litomyšli v rodině zámožného sládka
- od dětství hrál na housle a klavír a brzy začal i komponovat
- v začátcích mu pomohl skladatel Ferenc Liszt
- v letech 1856-1861 působil ve švédském Göteborgu
- od r. 1866 byl dirigentem Prozatímního divadla
- zásadním způsobem se zasloužil o rozvoj české hudby i českého kulturního života
- deset let před smrtí zcela ohluchnul, zemřel v ústavu pro duševně choré
- celým Smetanovým dílem prostupuje snaha o vytvoření svébytné české hudby
- inspiruje se náměty z české historie a mytologie a originálním způsobem zpracovává prvky naší lidové hudby
- Smetanův hlavní význam spočívá v tvorbě operní
- opery: **Braniboři v Čechách, Prodaná nevěsta, Dalibor, Libuše, Dvě vdovy, Hubička, Tajemství, Čertova stěna**
- cyklus šesti symfonických básní **Má vlast** (Vyšehrad, Vltava, Šárka, Z českých luhů a hájů, Tábor, Blaník)
- komorní hudba: **Smyčcový kvartet č. 1 e moll „Z mého života“**, dvě dua pro housle a klavír **Z domoviny, klavírní trio g moll**
- klavírní **České tance**
- kantáta **Česká píseň**

Antonín Dvořák

(1841-1904)

- ve světě nejznámější český skladatel a jeden z nejvýznamnějších tvůrců symfonické hudby vůbec
- společně s B. Smetanou zakladatelská osobnost české hudby
- narodil se r. 1841 v Nelahozevsi a původně se měl stát řezníkem
- po studiích na pražské varhanické škole hrál na violu v Komzákově kapele a v orchestru Prozatímního divadla
- ve skladatelských začátcích mu výrazně pomohl německý skladatel Johannes Brahms
- v 80. a 90. letech zaznamenal řadu úspěchů v celé Evropě, zvláště pak v Anglii
- r. 1892 se stal ředitelem Národní konzervatoře v New Yorku; v USA strávil téměř tři roky a dosáhl tam nejvyššího uznání
- v USA vznikla jeho nejslavnější díla, především violoncellový koncert a Symfonie "Z Nového světa"
- jeho Novosvětská symfonie zazněla při prvním přistání člověka na Měsíci v r. 1969
- Dvořákovo dílo není příliš novátorské, ale vyznačuje se spontánní melodickou invencí, živelnou rytmikou, nápaditou instrumentací i dokonale zvládnutou kompoziční prací.
- na rozdíl od Smetany spočívá Dvořákův význam především v hudbě symfonické a komorní
- 9 symfonií; nejznámější jsou **Symfonie č. 7 d moll**, **Symfonie č. 8 G dur** a zejména **Symfonie č. 9 e moll „Z Nového světa“**, která se stala jednou z nejhranějších symfonií vůbec
- nástrojové koncerty: **Koncert pro violoncello a orchestr h moll**, **Koncert pro housle a orchestr a moll**, **Koncert pro klavír a orchestr g moll**
- **Slovanské tance**
- symfonické básně **Vodník**, **Polednice**, **Zlatý kolovrat** a **Holoubek**
- **Serenáda E dur pro smyčcové nástroje**, **Česká suita**
- 10 oper, nejznámější jsou **Rusalka** a **Čert a Káča**
- **Stabat Mater**, **Requiem**, **Te Deum**, kantáta **Svatební košile**
- 14 smyčcových kvartetů, nejznámější je **Smyčcový kvartet č. 12 „Americký“**
- klavírní **Humoresky**
- **Biblické písně**, **Cigánské melodie**

Zdeněk Fibich

(1850-1900)

- český hudební skladatel období romantismu
- jeho dílo se vyznačuje baladičností, snovým lyrismem a tragickým patosem
- světový přínos zejména v oblasti melodramu
- koncertní melodramy: **Vodník**, **Štědrý den**
- scénické melodramy: trilogie **Hippodamie** na text J. Vrchlického
- opery (např. **Šárka**, **Bouře**, **Nevěsta messinská**)
- **3 symfonie**; orchestrální skladba **V podvečer**, jejíž druhou částí je slavný *Poem*
- klavírní cyklus **Nálady**, **dojmy**, **upomínky** – „Fibichův milostný deník“ (376 skladeb)

6. HUDBA 1. POLOVINY 20. STOLETÍ

- ve 20. století **hudba ztrácí stylovou jednotnost** předchozích epoch, má mnoho tváří a podob
- reaguje tak na stále se zrychlující změny ve společnosti a rozporuplnost doby (bouřlivý civilizační pokrok a vzrůstající blahobyť x hrůzné politické režimy a světové války)
- zvýšená **snaha o originalitu** přináší nejen pestrou mozaiku nejrůznějších hudebních stylů, ale mnohdy i řadu absurdních experimentů

Hlavní styly a tendence:

- impresionismus
- expresionismus
- seriální hudba
- civilizační tendence
- neoklasicismus
- neofolklorismus

Impresionismus

- hudební styl **přelomu 19. a 20. století**
- **vzniká ve Francii** a navazuje na stejnojmenný styl ve výtvarném umění
- snaha o zachycení **smyslových prožitků, nálad a mlhavých dojmů**
- impresionisté opouštějí určitost melodické linie, vytvářejí spíše jakýsi sled zvukově a barevně zajímavých hudebních ploch
- libují si v užívání nezvyklých nástrojových kombinací nebo způsobů hry
- bohatě rozlišují jemné dynamické a barevné odstíny
- uvolňují rytmickou složku, přinášejí nové možnosti v harmonii
- vnáší do hudby exotické prvky (např. celotónová stupnice, pentatonika)
- hlavní představitelé: **Claude Debussy, Maurice Ravel**

Claude Debussy

(1862-1918)

- francouzský skladatel
- „otec“ a zároveň jediný skutečně ryzí představitel hudebního impresionismu
- orch. skladby **Preludium k Faunovu odpoledni, Moře**
- opera **Pelléas a Mélisanda**
- **smyčcový kvartet g moll**
- bohatá klavírní tvorba: cyklus **Preludia** (24 drobných skladeb obsahující mj. slavnou *Dívku s vlasy jako len*), **Svit luny** (z Bergamské suity), **Dětský koutek**

Maurice Ravel

(1875-1937)

- francouzský skladatel
- navazuje na Debussyho impresionismus, ale čerpá i z jiných zdrojů – španělského folklóru, neoklasicismu i jazzu
- nejznámější skladbou je orchestrální **Bolero**
- balet **Dafnis a Chloé**
- rapsodie pro housle a orch. **Tzigane** (Cikán)
- **smyčcový kvartet F dur**

- klavírní tvorba: **Vodotrysky, Zrcadla**
- slavná je též jeho instrumentace Musorgského *Obrázků z výstavy*

Expresionismus

- formuje se kolem roku 1910
- usiluje o pravdivé **vyjádření temných stránek** lidského nitra, zpodobňuje pocity jako strach, úzkost, bolest, utrpení, osamělost apod.
- základním principem je tzv. **atonalita** (potlačení tonálních vztahů)
- **disonantnost**, narušování plynulosti hudebního toku, ostré kontrasty, nezpěvné intervaly
- **dodekafonie** – skladatelská technika, při níž je všech 12 tónů chromatické stupnice rovnocenných
- „**2. vídeňská škola**“ – **Arnold Schönberg, Alban Berg, Anton Webern**

Arnold Schönberg

(1874-1951)

- rakouský skladatel
- „otec“ expresionismu, jedna z nejinspirativnějších postav hudby 20. stol.
- psal atonální hudbu, propracoval princip seriální techniky, tzv. dodekafonie
- „sprechgesang“ – polomluvený, polozpívaný vokální projev
- dílo: kantáta **Ten, který přežil Varšavu**, cyklus melodramů **Pierrot lunaire**, opera **Mojžiš a Áron**

Neoklasicismus

- hudební styl 20. století
- **obrací se do minulosti** – inspiruje se hudbou renesanční, barokní a klasicistní
- tonální hudba, důraz klade na výraznou melodii a pevnou formu
- **hlavní představitelé: Igor Stravinskij, Sergej Prokofjev, Francis Poulenc, Paul Hindemith, Benjamin Britten**, z našich autorů **Bohuslav Martinů**

Igor Stravinskij

(1882-1971)

- skladatel ruského původu, jedna z největších osobností hudby 20. století
- od r. 1910 žil v zahraničí – ve Švýcarsku, Francii a v USA
- jeho hudba se inspiruje ruským folklórem, hudbou starých mistrů (neoklasicismus), ale i jazzem a moderními seriálními technikami
- většinou tonální, rytmicky živelná hudba
- balety **Petruška, Svěcení jara, Pták ohnivák, Pulcinella**
- opera **Oidipus Rex**
- **Ebony concerto**, koncerty, komorní hudba

Pařížská šestka

- skupina **šesti francouzských umělecky spřízněných skladatelů**
- silný vliv hudby I. Stravinského a E. Satieho
- jejím mluvčím byl básník Jean Cocteau, který napsal i její manifest
- **svěží, hravá, optimistická a prostá hudba**, místy i sklon k parodii a grotesce
- odpor k romantickému patosu, impresionistické zjemnělosti i expresionistické vážnosti
- **inspirace všedním životem**, náměty např. i z techniky a sportu

- **výrazná melodika**, přehledná forma
- členové: **Francis Poulenc, Darius Milhaud, Arthur Honegger**, Georges Auric, Louis Durey, Germaine Tailleferrová

Arthur Honegger

(1892-1955)

- švýcarský skladatel, člen Pařížské šestky
- zpočátku byl okouzlen poetikou 20. stol. (symfonické věty **Pacifik 231, Rugby**)
- později se od Pařížské šestky odklonil a psal hudbu hlubší a závažnější
- **5 symfonií, violoncellový koncert**
- oratoria **Král David, Johanka z Arku na hranici, Vánoční kantáta**

Neofolklorismus

- hudební styl 20. století
- silný **vliv lidové hudby** konkrétních národů, ale též návrat k prapůvodním kořenům hudby
- někdy se označuje též jako „**primitivismus**“
- živelná rytmika, bezprostřednost, dravost
- **hlavní představitelé: Béla Bartók, Leoš Janáček, Igor Stravinskij, Carl Orff**

Béla Bartók

(1881-1945)

- maďarský skladatel a vynikající klavírista
- folklorista a sběratel lidových písní
- od r. 1940 žil v USA
- hlavní představitel tzv. **neofolklorismu** – ve své hudbě zcela originálním způsobem zužitkoval prvky maďarského folklóru
- temperamentní rytmika, smělá harmonie, barvitý zvuk
- dílo: balety **Podivuhodný mandarin, Dřevěný princ**, opera **Modrovousův hrad**
- **Koncert pro orchestr, houslové a klavírní koncerty, smyčcové kvartety**
- klavírní **Allegro barbaro** a **Mikrokosmos**

Carl Orff

(1895-1982)

- německý skladatel a významný hudební pedagog
- vliv „primitivismu“ – výrazně akcentovaná rytmika, expresivní výraz, obliba bicích nástrojů
- kantáta **Carmina Burana**
- založil tzv. **Schulwerk** – moderní metodu výuky hudební výchovy

Další významní autoři 1. poloviny 20. století

Sergej Prokofjev

(1891-1953)

- ruský skladatel a klavírista
- část života prožil ve Francii a v USA
- byl silně ovlivněn neoklasicismem
- tonální hudba s výraznou melodií, vybroušená forma
- dílo: balet **Romeo a Julie**, opera **Láska ke třem pomerančům**
- **7 symfonií**, klavírní a houslové **koncerty**
- hudební pohádka **Pět'a a vlk**

- komorní hudba, skladby pro klavír
- filmová hudba

Dmitrij Šostakovič

(1906-1975)

- ruský skladatel a klavírista
- hudba závažná, filozoficky hloubavá, místy až tragická
- v jeho tvorbě se silně odráží osudy sovětské společnosti 20. století
- dílo: **15 symfonií** (nejznámější č. 7 „Leningradská“), houslové, klavírní a violoncellové **koncerty**
- **smyčcové kvartety**, klavírní skladby (**24 preludií a fug**)

Aram Chačaturjan

(1903-1978)

- arménský skladatel, klavírista a dirigent
- balety **Gajané** (se slavným *Šavlovým tancem*), **Spartakus**
- scénická hudba **Maškaráda**

George Gershwin

(1898-1937)

- americký skladatel a klavírista
- spojil evropskou klasickou hudbu s americkými prvky
- silný vliv jazzu, taneční a populární hudby i černošského folklóru
- dílo: **Rapsodie v modrém**, **Američan v Paříži**, **Klavírní koncert F dur**, jazzová opera **Porgy a Bess**

Česká hudba 1. poloviny 20. století

Josef Bohuslav Foerster

(1859-1951)

- jeden ze zakladatelů české moderní hudby
- spíše konzervativní, navazoval na odkaz Smetany a Dvořáka
- byl také silně ovlivněn pozdním romantismem G. Mahlera, se kterým se ve Vídni osobně spřátelil
- duchovní rozměr hudby, často meditativní a lyrický ráz
- dílo: sborová tvorba (**Devět mužských sborů**), **5 symfonií**, opera **Eva**, komorní hudba, písně

Vítězslav Novák

(1870-1949)

- jeden ze zakladatelů české moderní hudby
- na pražské konzervatoři byl žákem A. Dvořáka; později zde sám vyučoval
- inspiroval se moravským a slovenským folklórem, místy se dopracoval až k impresionistickému výrazu
- orchestrální skladby **Slovácká suita**, symfonická báseň **V Tatrách**, **Jihočeská suita**
- opery **Zvíkovský rarášek**, **Lucerna**
- klavírní tvorba (**Sonata eroica**), písně

Josef Suk

(1874-1935)

- jeden ze zakladatelů české moderní hudby
- narodil se ve středočeských Křečovicích
- též vynikající houslista, 40 let byl sekundistou světoznámého Českého kvarteta
- byl žákem A. Dvořáka, r. 1898 se oženil s jeho dcerou Otilií, která však r. 1904 umírá
- učil na pražské konzervatoři, mezi jeho žáky byli mj. Jaroslav Ježek a Bohuslav Martinů
- jeho vnukem byl světoznámý houslista Josef Suk ml. (†2011)
- dílo: 1. období tvorby – velká citovost a lyrismus
- **Smyčcová serenáda Es dur**, klavírní **Píseň lásky**, scénická hudba k Zeyerově pohádce **Radúz a Mahulena**, symfonická báseň **Praga**
- 2. období – silný vliv tragických rodinných událostí, hlubší filozofický obsah a větší příklon k moderně
- smuteční symfonie **Asrael**, na ni navazují symfonické skladby **Pohádka léta**, **Zrání** a **Epilog**
- klavírní cyklus **O matince**
- **Meditace na staročeský chorál Svatý Václave**
- slavnostní pochod **V nový život**

Leoš Janáček

(1854-1928)

- jeden z neoriginálnějších skladatelů světové hudby 20. století
- narodil se v severomoravských Hukvaldech
- studoval v Brně, v Praze, v Lipsku a ve Vídni
- byl prvním ředitelem konzervatoře v Brně
- jeho tvorbu zásadně ovlivnila lidová kultura rodného Lašska
- sbíral moravské a slezské lidové písně, ale také tzv. „nápěvky mluvy“, které originálním způsobem zužitkoval ve svých operách
- výrazněji se prosadil až po svých šedesátých narozeninách
- největší význam mají jeho opery, především **Její pastorkyňa**, dále **Kát'a Kabanová**, **Příhody lišky Bystroušky**, **Věc Makropulos**, **Z mrtvého domu**
- libreta k operám si Janáček psal většinou sám a jsou v próze, nikoliv ve verších, čímž podtrhl jejich hlubokou realističnost
- **Glagolská mše** (na staroslověnské texty)
- orchestrální skladby: **Lašské tance**, **Sinfonietta**, rapsódie **Taras Bulba**
- klavírní tvorba: cykly **Po zarostlém chodníčku**, **V mlhách**
- **2 smyčcové kvartety**, **Houslová sonáta**

Bohuslav Martinů

(1890-1959)

- český skladatel světového významu
- narodil se v Poličce
- několik let působil jako houslista v České filharmonii
- skladbu studoval u J. Suka, později v Paříži u A. Roussela
- od r. 1923 žil v Paříži, kde se seznámil s hudbou I. Stravinského a Pařížské šestky, která ho silně ovlivnila
- r. 1940 emigroval do USA, kde strávil 13 let, poté žil opět v Evropě (Francie, Itálie, Švýcarsko); do vlasti se ale od r. 1938 nikdy nevrátil
- zemřel ve švýcarském Liestalu
- zpočátku byl inspirován Debussyho impresionismem (klavírní cyklus **Loutky**)
- ve 20. letech slaví první úspěchy s expresionistickými (**Half-time**, **La Bagarre**) a jazzem ovlivněnými (**Kuchyňská revue**) skladbami

- od konce 20. let se v jeho tvorbě silněji prosazují prvky české lidové hudby (balet **Špalíček**, kantáty **Kytice**, **Otvírání studánek**)
- před počátkem 2. svět. války se do jeho tvorby dostávají silně dramatické a tragické polohy (vypjatý **Dvojkonzert pro dva smyčcové orchestry, klavír a tympány** dokončuje v předvečer mnichovské dohody)
- další skladby: **6 symfonií**, **27 nástrojových koncertů** (housle, violoncello, klavír atd.), 15 oper (**Julietta**, **Veselohra na mostě**, **Recké pašije**, **Hry o Marii**), obrovské množství **komorní hudby** (houslové, cellové sonáty, tria, kvartety, kvintety atd.)

Alois Hába

(1893-1973)

- jeden z nejoriginálnějších českých skladatelů, patří mezi významné novátory i v rámci evropské hudby
- věnoval se především tvorbě mikrointervalové (zejména čtvrttónové) hudby, také komponoval v tzv. „atematickém slohu“
- čtvrttónová opera **Matka**, komorní hudba a skladby pro sólové (speciálně upravené) nástroje

7. HUDBA PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

- formuje se hnutí tzv. **Nové hudby**, jehož cílem je zpřetrhání všech vazeb na tradici a rozchod s melodicko – harmonickým myšlením
- hlavním cílem se stává **originalita**, což vede často až k absurdním a samoučelným experimentům
- poslech této hudby se stává spíše výsadou nadšenců, široká veřejnost se k ní staví spíše odmítavě

Hlavní proudy:

- seriální hudba a punktualismus
- elektroakustická hudba
- aleatorika
- témbrová hudba
- minimalismus
- mikrointervalová hudba
- hudební happening, mediální projekty
- grafická hudba

Seriální hudba a punktualismus

- navazuje na **dodekafonii**
- základem hudby jsou připravené řady (tzv. série) tónové, rytmické, dynamické, témbrové
- je spíše výsledkem racionálních postupů než spontánní invence
- **punktualismus** – tóny jsou jakési izolované body
- **hlavní představitelé:** P. Boulez, K. Stockhausen, L. Nono

Elektroakustická hudba

- využívá prostředky moderní zvukové techniky

- tóny jsou vytvářeny **tónovými generátory** (odpadá role interpreta)
 - historické nástroje theremin, trautonium, Martenotovy vlny a další
 - dnes se používají syntezátory a počítač
- tzv. **konkrétní hudba** – pracuje s konkrétními zvuky kolem nás, které později zpracovává
- **hlavní představitelé:** E. Varèse, K. Stockhausen, P. Boulez, P. Schaeffer

Aleatorika

- část procesu tvorby i reprodukce hudby je svěřena **náhodě**
- **hlavní představitelé:** W. Lutoslawski, K. Penderecki, J. Cage

Témbrová hudba

- hlavní důraz je kladen na **barvu zvuku**, zatímco melodie a rytmus ustupuje do pozadí
- jedná se spíše o delší **zvukové plochy**
- **hlavní představitelé:** G. Ligeti, K. Penderecki

Minimalismus

- směr oblíbený zejména v 60. a 70. letech 20. stol.
- je reakcí na přílišnou komplikovanost tehdejší hudby
- **dlouhé plochy** téměř beze změn, neustále se **opakující motivy**
- **hlavní představitelé:** S. Reich, P. Glass

Mikrointervalová hudba

- pracuje s odlišným tónovým systémem – používá intervaly menší než půltón
- nejvíce se uplatnila **hudba čtvrttónová**
- průkopníkem byl český skladatel **Alois Hába**

Hraniční formy

- **hudební happening** – netradiční a provokující umělecká forma; umělecké setkání s cílem zapojit obecenstvo do akce, často i šokovat
- **multimediální projekty** – nejde jen o hudbu, ale i o její vizuální realizaci, spojení s vizuálním zážitkem (světlo, barva apod.)
- **grafická hudba** – na hranici výtvarného umění a hudby

Největší osobnosti hudby 2. poloviny 20. století

Američané *Edgar Varèse*, *John Cage* a *Philip Glass*, Němec *Karlheinz Stockhausen*, Francouzi *Olivier Messiaen* a *Pierre Boulez*, Ital *Luigi Nono*, Poláci *Witold Lutoslawski* a *Krzysztof Penderecki*, Maďar *György Ligeti*

Česká hudba po druhé světové válce

Nejvýznamnější osobnosti: *Miloslav Kabeláč*, *Klement Slavický*, *Petr Eben*, *Jan Klusák*, *Luboš Fišer* a další

8. NEJVÝZNAMNĚJŠÍ STYLY A SMĚRY POPULÁRNÍ HUDBY

Country

- styl, který vznikl na jihu USA ve 20. letech 20. století
- navazuje na tradiční americkou lidovou hudbu a hudbu irských a skotských přistěhovalců
- country styl reprezentují balady a taneční skladby jednoduché formy i harmonie
- k doprovodu zpěvu se používá zejména akustická (případně elektrická) kytara, banjo, housle, kontrabas a harmonika
- představitelé: *rodina Carterova*, *Johnny Cash* (1932-2003), *Roy Acuff* (1903-1992), *Bill Monroe* (1911-1996), u nás např. *Michal Tučný* (1947-1995), *Pavel Bobek* (1937-2013), *Věra Martinová* (1960-)

Ragtime

- první výrazně americký hudební styl, který vznikl kolem roku 1885
- je považován za mezistupeň mezi tradiční černošskou hudbou a jazzem
- jedná se o osobitý způsob klavírní hry, který se vyznačuje pravidelným rytmem v polkovém nebo pochodovém tempu a bohatě synkopovanou melodií
- nejznámější představitel: *Scott Joplin* (1868-1917)

Blues

- styl, který vznikl na počátku 20. století mezi chudými černošskými otroky na americkém jihu
- vyznačuje se syrovou a velmi osobní interpretací
- hudebně blues vycházelo z náboženských písní – spirituálů a gospelů, ale na rozdíl od nich se zpívalo většinou sólově s doprovodem kytary nebo jiného nástroje
- nejčastěji se jedná o smutnou, melancholickou hudbu
- představitelé: počátky blues – např. *Charlie Patton* (1891-1934), *Robert Johnson* (1911-1938), moderní blues – např. *Eric Clapton* (1945-)

Jazz

- styl, který vznikl na přelomu 19. a 20. stol. na jihu USA míšením afroamerické a evropské hudby
- mnohými je považován za klasickou hudbu Ameriky
- hlavní znaky: důraz na rytmickou složku (typický je synkopický rytmus), improvizace, osobnost interpreta
- domovem jazzu bylo město New Orleans
- typické nástroje: saxofon, trubka, pozoun, klarinet, kontrabas, klavír, kytara, bicí
- představitelé: *Louis Armstrong* (1901-1973) – zpěvák a trumpetista, *Billie Holidayová* (1915-1959) – zpěvačka, *Art Tatum* (1909-1956) – klavírista, *Frank Sinatra* (1915-1998) – zpěvák, *Ella Fitzgeraldová* (1917-1996) – zpěvačka

Swing

- jazzový styl, který se největší oblibě těšil ve 30. a 40. letech 20. století
- „uhlazená“ verze jazzu
- epocha velkých dechových orchestrů (tzv. big bandů)
- oproti tradičnímu jazzu potlačoval improvizaci a směřoval více ke komerci
- osobnosti: *Duke Ellington* (1899-1974), *Benny Goodman* (1909-1986), *Glenn Miller* (1904-1944)

Bebop

- vznikl ve 40. letech v New Yorku a stal se základem dnešního moderního jazzu
- vyznačuje se nebývalou technickou virtuozitou, důraz je kladen na rychlé tempo a improvizaci
- typické složení kapely – kvintet: trubka, saxofon, klavír, kontrabas, bicí
- osobnosti: *Dizzy Gillespie* (1917-1993), *Charlie Parker* (1920-1955)

Šanson

- styl, který se rozvinul ve 20. století ve Francii, kde byl součástí kabaretních představení
- písně (tzv. šansony) mají většinou jednoduchou formu i harmonii a zpravidla výrazný rytmus
- zásadní roli u šansonu hraje jeho text a také přednes
- největší osobnosti: *Édith Piaf* (1915-1963), *Charles Aznavour* (1924-), *Jacques Brel* (1929-1978)

Gospel

- žánr, který se vyznačuje dominantní úlohou vokálů a využívá náboženské texty
- vznikl ve 20. století mezi americkými černochoy a navazuje na starší černošské duchovní písně, tzv. **spirituály**
- má náboženskou podstatu, ale je také projevem touhy po osvobození z otroctví a o příchodu lepších časů pro černošské obyvatelstvo
- vychází z principu zvolání a odpovědi
- osobnosti: *Mahalia Jackson* (1911-1972), *Aretha Franklin* (1942-2018)

Soul

- styl, který kombinuje prvky gospelu, jazzu a blues
- vznikl mezi afroamerickou komunitou v 50. letech 20. století
- je emotivní, naléhavý, vášnivý a osobní
- osobnosti: *Ray Charles* (1930-2004), *James Brown* (1933-2006), *Aretha Franklin* (1942-2018)

Rhythm and Blues

- Rhythm and Blues („R&B“) – široké označení pro populární hudbu vytvořenou Afroameričany
- vzniklo ve 40. letech 20. stol. a jeho význam se postupem času posouval
- původně se tak označovala hudba ovlivněná jazzem, blues a gosselem, v dnešní době se tak označují i žánry jako funk, soul, disco nebo hip-hop

Rokenrol

- také rock and roll nebo rock 'n' roll
- označení pro první etapu vývoje rockové hudby
- vznikl v 50. letech 20. století v USA propojením černošského R&B a bělošského country & western
- oproti jazzu nebo blues byl více divoký, nespoutaný
- měl ohromný vliv na celou společnost a velkou schopnost strhávat masy lidí
- nástroje: elektrické kytary, bicí, basa (kontrabas nebo elektrická)
- osobnosti: *Bill Haley* (1925-1981), *Chuck Berry* (1926-2017), *Buddy Holly* (1936-1959), *Little Richard* (1932-), *Elvis Presley* (1935-1977)

Folk

- folk neboli "písničkářství" je jakousi moderní obdobou lidové hudby
- jedná se o písně, které vznikají spontánně převážně v amatérských podmínkách jako protiklad komerčního popu

- folk klade mimořádný důraz na myšlenky obsažené v textu písní a často se snaží reagovat na aktuální společenské dění
- osobnosti: *Bob Dylan* (1941-), *Bruce Springsteen* (1949-), *Joan Baez* (1941-), u nás např. *Karel Kryl* (1944-1994), *Jaromír Nohavica* (1953-), *Vlasta Redl* (1959-), *Tomáš Klus* (1986-)

Rock

- styl, který se rozvíjel od přelomu 50. a 60. let 20. stol. zejména v USA a Velké Británii
- hudebně vychází zejména z rock'n'rollu, rhythm & blues a country
- klasické složení rockové kapely: zpěv, elektrická kytara, baskytara, bicí
- pro rockové písně je typický jednoduchý nesynkopovaný rytmus ve 4/4 taktu s příznačným backbeatem
- rock se postupem času rozvinul do řady podstylů – folk rock, blues rock, glam rock, heavy metal, hard rock, progresivní rock, punk rock a další
- slavné rockové kapely: *The Beatles*, *The Rolling Stones*, *Led Zeppelin*, *Pink Floyd*, *Queen*, *Guns N' Roses*, *U2*

Blues rock

- kombinuje prvky blues a rock'n'rollu s důrazem na elektrickou kytaru
- představitelé: kytaristé *Eric Clapton* (1945-), *Jimi Hendrix* (1942-1970), skupiny *The Rolling Stones*, *The Animals*, *Led Zeppelin*, *Aerosmith*

Folk rock

- styl, který vznikl počátkem 60. let elektrifikací amerického folku (začal používat el. kytary, klávesy a další nástroje používající zesilovače)
- hudebně navazoval na folk, jen změnil své zvukové vyjádření
- představitelé: *Bob Dylan* (1941-), *Bruce Springsteen* (1949-), *Leonard Cohen* (1934-2016), *Simon & Garfunkel*, u nás např. *Vlasta Redl* (1959-), kapely *Nerez*, *Čechomor*

Hard rock

- styl, který se začal prosazovat v 60. letech 20. stol.
- navazuje na blues rock a vyznačuje se hlasitým, drsným stylem zpěvu, důrazem na el. kytary (využívající zkreslený zvuk), silnou baskytaru a úderné bicí
- slavné hardrockové kapely: *The Rolling Stones*, *Black Sabbath*, *Deep Purple*, *Queen*, *Guns N' Roses*, *AC/DC*, u nás - *Katapult*, *Kabát*

Heavy metal

- styl příbuzný hard rocku, v podstatě jeho nejextrémnější podoba
- využívá drsný až agresivní způsob zpěvu, klade důraz na zkreslený zvuk el. kytary, kovový zvuk baskytary a úderné bicí
- slavné heavymetalové kapely: *Black Sabbath* (+ zpěvák *Ozzy Osbourne*), *Iron Maiden*, *Metallica*, u nás - *Arakain*

Punk rock

- styl, který vznikl ve druhé polovině 70. let 20. stol. v USA, Velké Británii a Austrálii
- vychází z punkové kultury a životního stylu – snaží se provokovat a šokovat, vyznačuje se odporem k establishmentu, autoritám, politice, nacismu, válčení i globalizaci, přiklání se k anarchii
- k punkové módě patří roztrhané džíny, číro, těžké boty, piercing, spínací špendlíky, placky atd.
- punkové písně jsou tvrdé, mají jednoduchou strukturu, vyznačují se politickými texty, zpěv bývá často agresivní
- typické nástroje: zpěv, el. kytara, baskytara, bicí

Jazz rock

- styl, který propojuje prvky jazzu s rockem a dalšími styly (funk, R&B a další)
- vznikl na konci 60. let 20. stol. a v počátcích byl spojován zvláště s osobností trumpetisty *Miles Davise*
- využívá improvizaci a komplikované jazzové postupy, z rocku přejímá především rytmiku a tvrdší zvuk
- typické nástroje: el. kytara, baskytara, piano, el. piano, saxofon, trubka, bicí
- představitelé: *Miles Davis* (1926-1991), *Herbie Hancock* (1940-), *Chick Corea* (1941-)

Funk

- styl vytvořený Afroameričany v 60. letech 20. stol.
- navazuje na soul, R&B, blues a gospel
- vyznačuje se výrazným tanečním rytmem, silnou basovou linkou, rytmickými dechy a křičenými vokály
- typické nástroje: el. kytara, baskytara, dechy (zejména trubka), bicí
- představitelé: *James Brown* (1933-2006), *Prince* (1958-2016)

Reggae

- styl, který vznikl v 60. letech 20. stol. na Jamajce
- navazuje na žánr *ska*, který vznikl směsicí jamajského folklóru a amerického jazzu a R&B
- má výrazný taneční rytmus, přičemž důraz je kladen na tzv. off-beat
- typické nástroje: el. kytara, baskytara, žestě, perkuse, el. varhany
- je spojeno s rastafariánstvím (původně jamajské náboženství)
- nejvýznamnějším představitelem byl *Bob Marley* (1945-1981)

Pop

- styl, který vznikl v 60. letech 20. stol. v USA a ve Velké Británii
- patrná je u něj snaha zaujmout co nejširší publikum, proto není na poslech příliš složitý ani originální
- hlavní důraz je kladen na výraznou melodii, písně mají většinou předvídatelnou strukturu (zpravidla se skládají ze slok a refrénů) a jednoduchou harmonii
- extrémně důležitou roli hraje marketing, zásadní je i vizuální styl včetně vizáže interpretů
- za krále popu bývá označován *Michael Jackson* (1958-2009)
- další interpreti: *Elton John* (1947-), *Madonna* (1958-), *Whitney Houston* (1963-2012), *Céline Dion* (1968-), *Robbie Williams* (1974-), *Britney Spears* (1981-), *Lady Gaga* (1986-), *Rihanna* (1988-), u nás např. *Karel Gott* (1939-), *Lucie Bílá* (1966-)

Disco

- hudební styl, který se vyvinul v afroamerické a hispánské komunitě v 70. letech 20. stol. a je primárně určen k tanci na diskotéce
- charakteristický je výrazný rytmus ve čtyřdobém taktu, kde každou dobu zdůrazňuje basový buben
- typické nástroje: klávesy, syntezátory, basová kytara, bicí, smyčce
- interpreti: *The Bee Gees*, *ABBA*, *Donna Summer*, *Boney M.*

House

- styl taneční hudby, který se rozvinul v 80. letech 20. stol.
- navazuje na disco, ale je více elektronický a minimalistický
- typický je monotónní rytmus ve čtyřdobém taktu, kde základ vytváří bicí automat se zvýrazněným basovým bubnem na každé době
- využívá vesměs elektronické nástroje (syntezátory, samplery, sekvencery)
- interpreti: *Frankie Knuckles* (1955-2014), *Carl Cox* (1962-)

Techno

- styl elektronické taneční hudby, který se rozvinul v 80. a 90. letech 20. stol.
- důraz je kladen na výrazný rytmus, přičemž prakticky veškeré zvuky jsou vytvářeny elektronickými hudebními nástroji
- techno hudba je většinou čistě instrumentální
- základem je monotónní opakování určité hudební jednotky, jehož cílem je vyvolání extatických pocitů, transu

Hip-hop

- hudební styl, který se rozvinul v 70. a 80. letech 20. stol. v černošských ghettech v USA
- dva základní prvky hip-hopu jsou DJ-ing a rapování
- hip-hop však není jen hudba, nýbrž celý životní styl amerických velkoměstských ghett, ke kterému neodmyslitelně patří i pouliční tanec breakdance a kultura graffiti
- představitelé: *Ice Cube* (1969-), *Eminem* (1972-), *Public Enemy*, *N.W.A.*, *Wu-Tang Clan*